

G.Quliyeva. Azərbaycan Türkiyə ədəbi əlaqələrinin tarixi: Bəxtiyar Vahabzadə və türk ədəbiyyatı // Əlyazmalar yanmır. 2021, №2(13), s.64-70.

UOT: 821.512.161

Günəş Quliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci

Bakı ş., İnşaatçılar pr.45

e-mail: g.quliyeva1981@gmail.com

AZƏRBAYCAN TÜRKİYƏ ƏDƏBİ ƏLAQƏLƏRİNİN TARİXİ: BƏXTİYAR VAHABZADƏ VƏ TÜRK ƏDƏBİYYATI

Xülasə

Tarixin gedişində baş verən hadisələr mövcud Sovetlər Birliyinin dağılması ilə 1990-cı ildən etibarən xüsusən Türkiyə və Azərbaycan eləcə də digər türk xalqları ədəbiyyatı arasında ədəbi təsirlər özünü göstərir. M.Kaplan qardaş türk xalqlarının ədəbiyyatından danışarkən bu işdə çox az sayda olan yalnız Ali Yavuz Akpınar “Kardeş Edebiyyatlar” dərgisi və Kabaklının “Edebiyyat” dergisinin olduğunu söyləyərək, qardaş türk xalqlarının ədəbiyyatına olan diqqətin genişlənməsini bildirirdi. Prof. Ahmet Bican Ercilasun, Bəxtiyar Vahabzadənin və şeirlərinin Türk ədəbiyyatında məhz 1979-cu ildən tanındığını qeyd edir, ilk dəfə B. Vahabzadənin, “Yel qayadan nə aparar?” adlanan bir yazısının dərc olunduğunu bu yazıyla Bəxtiyar Vahabzadənin Türk xalqının diqqətini ilk dəfə B. Vahabzadə imzasına cəlb etdiyini söyləyir. Bu tanışlıqdan şairin şəxsiyyətinə, onun şeirlərinə, ədəbi görüşlərinə böyük bir sevgi maraq yaranır. Görkəmli şəxsiyyətlər, ədib və şairlər B. Vahabzadə yaradıcılığına daha çox maraq göstərir, şairin görüşləri haqqında gözəl fikirlər söylənilir. Təsir və əlaqələrdə ədəbiyyatın fikri, mədəni, səviyyəsi, dünya ədəbiyyatının zənginliyindən istifadə imkanını və bacarığını göstərir, əks etdirir. Bu məsələnin ciddi əhəmiyyəti vardır. Aydın ki, qarşılıqlı təsir və münasibətlər nəticəsində bu və ya başqa milli ədəbiyyatın müsbət təcrübəsi dünya xalqlarının nailiyyətinə çevrilir.

***Açar sözlər:** Türkiyə, Azərbaycan, ədəbi əlaqələr, ədəbi əlaqələrin tarixi, B.Vahabzadə və Türkiyə və Azərbaycan ədəbi əlaqələri, B.Vahabzadənin rolu*

Giriş

Böyük türksevər şairimiz B.Vahabzadə böyük şəxsiyyətlərin türkçülüklə bağlı fikirlərini hər zaman təqdir etmiş, bütün yaradıcılığını türk tarixini, soykökünü, dinin, dilimizin qorunmasına, tanınmasına həsr etmişdir. Türklər kimdir? Bu tarix hardan başlanır? axtarışında şairin öz tarixini, böyük, əzəmətli Türk dünyasını, onun mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini ona olan hücumlardan, basqılardan qorumaq məqsədi dayanırdı.

B.Vahabzadə türk dünyasının iftixarı olan İsmayıl Qaspiralının “Dildə əməldə və fikirdə birlik” ideyasını alqışlayaraq, yaradıcılığında hər zaman türk xalqlarının birliyinə böyük inamını bildirmişdi. B.Vahabzadənin bu barədə “Tarix” dərgisində “Biz niyə özümüz

olmaq istəmirik?" adlı məqaləsində yazırdı: "...İsmail Qaspiralının "Tərcüman" qəzeti haqqında müəllimlərimdən eşitmişdim. Lakin içində yaşadığımız rejimin tələblərinə istəmədən baş əyən müəllimlərin bu qəzetin məqsədi və qayəsini biz gənclərə açıqlamaqdan çəkinirdilər. Buna görə də o zamankı gənclərin Türk dünyasının yetişdirdiyi o ulu sima haqqında məlumatı yoxdu. O böyük insanın daha XIX əsrdə irəli sürdüyü "Dildə, fikirdə, işdə birlik" görüşü Sovet İttifaqının tərkibində millətləri əritmək məqsədi güdən rejimə zidd olduğundan "Mürtəcə görüş" olaraq adlandırılır və mahiyyəti gənclikdən saxlanılırdı". (1, 28)

İ.Qaspiralının görüşlərinin əsas məqsədi maarif idi. O deyirdi: "Türk yurdunun ən şiddətli ehtiyacı məktəb və maarifdir. Türk yurdunun gələcəyi məktəb və maarifə bağlıdır. Hakim bir millətin məhkum düşməsi, məhkum bir millətin yox olması məktəbsizlikdən irəli gəlir". (2, 53)

Tarixin gedişində baş verən hadisələr mövcud Sovetlər Birliyinin dağılması ilə 1990-cı ildən etibarən xüsusən Türkiyə və Azərbaycan eləcə də digər türk xalqları ədəbiyyatı arasında ədəbi təsirlənmələr özünü göstərir. Xalqlar arasında ədəbi təsir və əlaqələrin əhəmiyyətindən bəhs edərkən Y.Qarayev yazırdı: "Dühasının ideya və bədii zənginliyindən istifadə imkanını və bacarığını göstərir, əks etdirir. Bu məsələnin ciddi beynəlmiləl, əhəmiyyəti vardır. Aydın ki, qarşılıqlı təsir və münasibətlər nəticəsində bu və ya başqa milli ədəbiyyatın müsbət təcrübəsi dünya xalqlarının nailiyyətinə çevrilir və hər hansı milli yazıçı bu ümumi nailiyyətin səviyyəsinə yüksəlməyə çalışır. Bu milli ədəbiyyatların və dünya ədəbiyyatının qanunauyğun inkişafını təmin edir." (2, 304). M.Kaplan qardaş türk xalqlarının ədəbiyyatından danışarkən bu işdə çox az sayda olan yalnız Ali Yavuz Akpınar "Kardeş Edebiyyatlar" dərgisi və Kabaklının "Edebiyyat" dergisinin olduğunu söyləyərək, qardaş türk xalqlarının ədəbiyyatına olan diqqətin genişlənməsini bildirirdi. M.Kaplan "Azərilər bizim öz qardaşlarımızdır. Eyni soydan gəlirik və eyni dildə danışırıq. Anadolu ədəbiyyatı ilə azəri ədəbiyyatı əsrlər boyu qaynayıb-qarışmışdır. Böyük şair Füzuli həm onların, həm bizim ədəbiyyatımızda işığı sönməyən bir günəş kimi yerində durur. Zəngin adət-ənənəyə, mədəniyyətə sahib olan Azərbaycanda bu gün də böyük şairlər yetişir. Biz boynumuz çarpılmış kimi qərbə baxırıq. Fransız, İngilis, Alman, Rus və s ədəbiyyatları... Evet onlara bakalım amma bir az da gözlərimizi öz qardaşlarımızın ədəbiyyatına çevirəkmi?" (3, 65).

Bu mənada Azərbaycan Türkiyə əlaqələrində ən önəmli dövr XX yüzilin 1905-1920-ci illərini əhatə edir. Türkiyə və Azərbaycan ədəbi əlaqələrində ən önəmli məqam isə ortaq mədəniyyət nümunələrinin mövcud olmasıdır. Bu dövrdə Azərbaycanda baş verən siyasi-sosial vəziyyətə nəzər salsaq, baş verən hadisələr, xalqın parçalanması, şimali və cənubi Azərbaycan, ədəbiyyatda klassik ənənələrdən uzaqlaşma, 19-cu əsrdə maarifçilik hərəkatının meydana çıxması, yeni maarifçilərin A.Bakıxanov, İ.Qutqaşlı, Q.B.Zakir M.F.Axundzadənin maarifçilik görüşləri, ilk XX-əsrə teatrın yaranması bu kimi böyük tarixi hadisələrə yol açdı. H.Zərdabının "Əkinçi" (1875) qəzeti, sonra "Ziya" 1879-81), "Ziyayi-Qafqaziyyə" (1881-84), "Kəşkül" (1883-91) "Şərqi-rus" (1903). Bu mətbuat orqanlarının Azərbaycan və Türkiyə arasındakı ədəbi mədəni əlaqələrin inkişafında əhəmiyyəti böyükdür. Xüsusən, bu mətbuat orqanlarının içində "Kəşkül" qəzetinin, Səid və Cəlal Ünsizadə qardaşlarının sayəsində, eyni zamanda "Tərəqqi", "İqbal" kimi yayınlanan qəzetlərinin türk xalqlarının ortaq mətbuat orqanı kimi xidmətini, bu sahədəki rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. M.A.Şahtaxtının bu sahədəki xidmətləri: Zaqafqaziyada yaşayan Azərbaycanlıların "müsəlman", yaxud, "tatar" adlandırılmalarını əsassız saymış, bütün Asiyada acıqla çəkilən "Tatar" ifadəsini təhqir kimi işlədilməsini nəzərə çatdırmışdır. Əvəzində isə görkəmli publisist mətbuat tariximizdə ilk dəfə Zaqafqaziya Müsəlman əhalisinin azərbaycanlılar adlanmasını elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır. Onları həm Şərq yazıçıları, eləcə də Avropa

coğrafiyaçıları başqa adla yox, ancaq "Azərbaycan türkləri" adlandırırlar.(4.166). Şah-taxtlının 1879-cu ildə əlifba uğrunda apardığı mübarizə "Təkmilləşdirilmiş müsəlman əlifbası" kitabı ziyalılar arasında böyük əks-səda doğurmuşdu." 1901-ci ildə fransız dilində onun "Türkiyəni necə xilas etməli" adlı nəşr olunan kitabını xüsusi qeyd etmək olar. Bu kitab Türkiyədəki ictimai-siyasi vəziyyət haqqında Avropa ictimaiyyətinə təqdim olunan siyasi, elmi-fəlsəfi əsər kimi çox qiymətlidir."(4.52) Çar Rusiyasının zəifləməsi ilə Azərbaycanda da müstəqillik duyğuları, azadlıq hərəkatı baş qaldırılmış, Rusiyanın müsəlmanlar yaşadığı torpaqlarda ruslaşdırma, erməni siyasəti yürüdülməkdə idi. Bütün bu hadisələr xalqın milli mücadiləsinə, milli birliyinə yol açır, bu dövrdə nəşr olunan "Şərqi-rus", "Hümmət", "Həyat", "Molla Nəsrəddin", "Füyuzat", "İrşad", "İqbal", "Tərəqqi", "Təkamül", "Yoldaş", "Məktəb", "Dirilik" kimi mətbuat orqanları baş verən sosial-siyasi məsələlərlə bağlı xalqı oyanışa, birliyə çağırırdı. Bu dövrün ədəbi mənzərəsindən bəhs edərkən, professor Ali Yavuz Akpınar yazır: "1905-ler Azeri ədəbiyyatının oyanma, dünyayı tanıma milli kimliyini arama dövrləridir...1905-lərdən sonra Azeri ədəbiyyatı üç böyük təmayülün təsiri altındadır. Türkiyəyə bağlı olaraq Türkçülük cərəyanının Türkiyə İran və digər İslam ölkələrinin təsiriylə İslamçılığın və nəhayət, Rusiya dolayısıyla çağdaş siyasi və sosial cərəyanların 1920-lərə yaxınlaşdıqca da "sosialist" axınlarının"... (6, 70)

Azərbaycan Türkiyə ədəbi əlaqələrinin inkişafında böyük xidmətləri olan Ali Yavuz Akpınar Türk ədəbiyyatının Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri, bu qarşılıqlı əlaqələrin inkişafına öz münasibətini belə bildirir." "...Azeri ədəbiyyatını, Özbək ədəbiyyatını, Özbək, Türkmən, Tatar, Kazak, Qırğız, Uyğur ədəbiyyatlarını da daha başkalarını da tanımalı, tanıtmalıyıq. Qardaşlarımıza bu qədər biganə qalmağımız nə zamana qədər davam edəcəkdir? - deyər bu əlaqələrin tarixinə nəzər salır:..." Tofiq Fikrətin bir çox şeiri, "Şərin"dən böyük bir qismi kitab şəklində çap olunmuş (Bakı 1969), ayrıca Rüstəm Hüseynov Tofiq Fikrət (Bakı, 1981) adlı bir çox nümunələri nəşr edilmişdir. Rəşad Nurinin "Çalı Kuşu", "Yaşıl gecə" kimi romanları, Hüseyn Rahmi Gurbınarın bəzi əsərləri Yaqub Kadri Qaraosmanoğlunun "Zorakı diplomati", Haldun Taner, Eziz Nesin, Said Faik, Sabahattin Ali, Orhan Kamal, Yaşar Kamal və b. yazarların əsərləri Azərbaycan türkcəsiylə nəşr edilmişdi." (8, 69). Türkiyə Azərbaycanın qarşılıqlı əlaqələrinin tarixinə nəzər saldıqda, Türk şairlərindən ilk öncə Tofiq Fikrət, Namiq Kamal yaradıcılığına olan sevgidən irəli gələrək, bu böyük türk şairlərindən təsirlənmələr özünü daha çox göstərir. Ə.Hüseynzadə "Füyuzat" jurnalının I sayında Tofiq Fikrətin sənətindən bəhs edərkən "Qırmızı qaranlıqlar içərisində yaşıl işıqlar" yazısında onun osmanlı dekadanlarından olduğunu bildirmişdi".(Əli B. Hüseynzadə 1906.). Daha sonra şeirləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş ,1912-ci ildə Tofiq Fikrətin əsərləri dərsliyə daxil edilmişdir. M. Hadinin "Əlvahi-İntibah" (1918), Abbas Səhhətin "Sınıq Saz" əsərində qarşılıqlı ədəbi təsirlənmələr çox aydın duyulur. 1870-ci illərdən etibarən isə ədəbiyyatda daha çox Namiq Kamalın əsərləri Azərbaycanda yayılmağa başlayır, əsərlərinə nəzirlər yazılır. Onun məşhur əsərləri geniş oxucu kütləsinə təqdim olunur, Azərbaycan teatru tərəfindən tamaşaya qoyulur. Eləcə də böyük türk şairi Mehmet Akif Ərsoyun yaradıcılığının təsiri Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin yaradıcılığında öz izlərini aydın göstərir. XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan Osmanlı Türkiyəsi arasında ədəbi-mədəni, tarixi-siyasi əlaqələrin güclənməsi labüd idi. Osmanlı Türkiyəsindən başlanan Tənzimat və "Sərvəti-Fünun" ədəbi hərəkatı ədəbi-mədəni intibah Azərbaycanda böyük bir maraqla qarşılır. N.Kamal, Ə.Hamid, M.Ə.Rəsulzadə, T.Fikrət, M.A.Ersoy, R.Tofiq, M.Ə.Yurdaqul və b. şairlərin vətənpərvərlik və istiqlal ruhlu şeirlərinin ahəngini, təsirini, M.Hadi, M.Ə.Sabir, H.Cavid, Ə.Cavad, S.Mənsur və başqa şairlərin poeziyasında tez-tez yad edilir. Hüseyn Cavid hələ 1906-1909-cu illərdə İstanbul Universitetində oxuyarkən Mehmet Akifdən dərslər almış, onun yaradıcılığına böyük sevgi

bəsləmişdi. Eləcə də Türkiyədə Əhməd Cavada olan böyük sevgini xatırlamaq olar. Əhməd Cavadın Balkan və I cahan savaşı illərində Türkiyə xalqına köməyə getməsi də bu iki qardaş xalqın bir-birinə bəslədiyi o böyük sevginin bariz nümunəsidir. Dahi Atatürkün böyük bir hörmət, sevgi bəslədiyi şair Ə.Cavad:

*Çırpınırdın Qara dəniz
Baxıb Türkün bayrağına
Ah deyərdin, heç ölməzdin
Düşə bilsəm torpağına*

- söyləyir.

M.Ə.Sabirin Türkiyədəki Milli Azadlıq hərəkatına həsr etdiyi İstiqlal ruhlu şeirləri M.Hadinin gənc Türklərə kömək göstərmək istəyi və 1910-cu ildə Türkiyəyə getməsi, H. Cavidin dramlarının bəzisinin mövzusunun türk tarixindən alması, kimi faktlar Azərbaycanda Türkiyə ədəbiyyatına olan böyük sevgidən, diqqətdən xəbər verirdi. Türkiyə Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin təsiri sonrakı dövrlərdə də yazıb-yaradan Azərbaycan sənətkarları arasında o cümlədən Azərbaycanın və eləcə də, türk dünyasının böyük şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığına da təsirsiz qalmamışdır. Yaradıcılığında böyük, əzəmətli bir türk tarixini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini yaşadan şair “Türkiyə ata vətən, Azərbaycan Ana vətənimdir” – deyərək heç zaman bu sevgini bir- birindən ayırmamış, ən əziz bir hiss kimi daim qəlbində yaşatmışdır. Şair xalqın özünə ən yaxın bildiyi bir insan, bir yol göstərən, ağsaqqal olmuşdur. B.Vahabzadənin həm də millət vəkili olaraq siyasi məsələlərə münasibətində də xalq şairi özünə daha yaxın hesab etdiyindən, xalq B.Vahabzadəyə böyük ümidlər bağlamışdı. Təsədüfi deyil ki, Türkiyə mətbuatında B.Vahabzadə haqqında yazan bir çox yazarlar, B.Vahabzadəni bir el ağsaqqalı, Türk dünyasının ozanı “Dədə Qorqud”u deyərək təqdim edirdilər. B.Vahabzadə Azərbaycanı böyük türk dünyasının bir parçası olduğuna, qardaş türk xalqları arasında bir-birilə sıx əlaqələrin daha da inkişaf etməsinə öz misilsiz töhfələrini vermiş olan türk dünyasının qəlbində böyük bir sevgi ilə anılan çox nadir şəxsiyyətlərdən biridir. Yeri gəldikdə, B.Vahabzadə hətta Türkiyə ədəbiyyatında belə Vətəninə, türk tarixinə, milli dəyərlərimizə, dilimizə xor baxan hər kəsi kimliyindən asılı olmayaraq tənqid etməkdən belə heç zaman çəkinməmişdir. Türkiyə mətbuatında dərc olunan “Türkiyə bizə uzaq duruyor” başlıqlı məqaləsində şair o zaman “Türkiyəyə kırqın” olduğunu Ermənistanla münasibətlərdə bir çox məsələləri aydın dilə gətirirdi... “Bəxtiyar Vahabzadənin bu xüsusiyyəti haqqında Türkiyə ədəbiyyatının çox görkəmli şəxsiyyətləri eləcə də B.Vahabzadənin bu xüsusiyyətini xüsusilə təqdir edərək, şairin şəxsi keyfiyyətindəki “üsyancı”, “mübariz”, “cəsarətli” ruhunu xüsusilə qiymətləndirmişlər. (9, 5)

Prof. Ahmet Bican Ercilasun, Bəxtiyar Vahabzadənin və şeirlərinin Türk ədəbiyyatında məhz 1979-cu ildən tanındığını qeyd edir, ilk dəfə B.Vahabzadənin “Yel qayadan nə aparar?” adlanan bir yazısının dərc olunduğunu bu yazıyla Bəxtiyar Vahabzadənin Türk xalqının diqqətini ilk dəfə B.Vahabzadə imzasına cəlb etdiyini söyləyir. Bu tanışlıqdan şairin şəxsiyyətinə, onun şeirlərinə, ədəbi görüşlərinə böyük bir sevgi maraq yaranır. Görkəmli şəxsiyyətlər, ədib və şairlər B.Vahabzadə yaradıcılığına daha çox maraq göstərir, şairin görüşləri haqqında gözəl fikirlər söylənilir, şeirləri, pyesləri, ədəbi fikir, düşüncələri türk xalqı tərəfindən böyük məhəbbətlə qarşılanır. 1972-ci ildə “Varlıq” dərgisinin 779 sayılı buraxılışında İsmet Zeki Eyyuboğlunun “Ölü ədəbiyyat” başlıqlı bir yazısında yer alan son əsrə qədərki türk ədəbiyyatını “Ölü ədəbiyyat” adlandırır. Təsəvvüf ədəbiyyatı, böyük Azərbaycan şairləri Nəsimi, Füzuli haqqında düzgün olmayan fikirlər söyləyir. Müəllifin bu uydurmalarına böyük bir ədəbiyyatın sütunlarını, onların dünyaya səs salmış yaradıcılığını

şübhə altına almaq istəyini Bəxtiyar Vahabzadə elə oradaca susdurur. Şairin yenə kəsgin, iti qələmi üsyana qalxır. “Eyyuboğlu klassik ədəbiyyatı” “Ölü ədəbiyyat” adlandırır. Ancaq, onun adını çəkdiyi şairlər neçə yüzillərdir ki, yaşayır və yaşayacaq. Nəsimilər Füzulilər ədəbiyyətə qovuşmuş sənətkarlardır. Yəni onlar cismən ölü, fikrən əbədi dirilərdir. Bəs ölü kimdir?... Fikrən, ruhən əbədi diri olanları ölü sayanlar! Bu sətirləri yazarkən mənə elə gəldi ki, Nəsimi və Füzuli uca bir qayanın zirvəsində dayanıb Eyyuboğlunun hücumuna, mənəm də müdafiəmə gülürlər. Ona görə ki, bu şəxsiyyətlərin Eyyuboğlu kimilərin hücumundan qorxusu yoxdur, mənəkimilərin də müdafiəsinə ehtiyacı... O ki, qaldı aşağıdan yuxarı, qayanın zirvəsinə olan hücumlara, bu haqda xalq gözəl deyib: “Yel qayadan nə aparar?...” (10, 31). Beləcə şair yenə də ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin, tariximizin müdafiəsinə qalxdı. Baxmayaraq ki, məqalədə “mənəkimilərin də müdafiəsinə ehtiyacı yoxdur” desə də... Bu B.Vahabzadənin “həyat kredosu” idi. Millətə hər zaman arxa durmaq, ona qara yaxmağa, ləkə vurmağa çalışanı ayılmaq, ona əsl həqiqəti anlatmaq. Ancaq bütün bunların şairə nə qədər böyük narahatlıqlar, həyəcanlar, bahasına başa gəldiyini təsəvvür etmək heç də çətin deyil. İstər dil məsələsində, ədəbiyyat məsələlərində, müasir türk şairlərinə, onların yaradıcılığına və s. məsələlərə münasibətdə öz fikrini açıq söyləməkdən çəkinməmişdir. B.Vahabzadə əlifba, dil məsələsi ilə bağlı Türkiyəyə müraciətində söylədiyi kimi: “...Biz bu zülüm və çilə rejiminə, diktə edilən əlifba dəyişikliyinə rəğmən dilimizdən qopmadıq. Amma indi mən sizdən soruşuram: Azad, müstəqil bayrağı göylərdə dalğalanan Türkiyə Türkləri olaraq, siz necə qopdunuz, Türkcədən, əzizim?...” (9, 10). B.Vahabzadə türk xalqlarının birliyini, dostluğunu daha da möhkəmləndirmələri üçün mədəni elmi əlaqələrin genişlənməsini, “Türkün üzünü Batıdan Doğuya çevirməli” - deyə dönə-dönə qərbə, Avropaya, bu birliklərə türk qardaşlığını, türkün gücünü, qüdrətini göstərməyə çağırırdı... “Avropa Birliyi” şeirində dedi ki:

*Avropa birliyi səadətmi bu?
Sən bu Səadətə eşqinə yandın
Atan Avropanı dizə gətirdi
Sənsə Avropanı cənnətmi sandın?...*

*Batı birliyinə ümid bağladın
Ümidin puç oldu “pərt olmadınmmı”?
Türkiyə, neçə dəfə çeynəndi haqqın
Cavabsız sevgindən yorulmadınmmı? (9, 76).*

-deyən şairin bu fikirləri kəskin etiraz, açıq üsyan və sanki bu yaşadığımız günlərin bütün olanların nəticəsini öncədən görən bir türk, vətən sevdalısının uzaqgörənliyi, müdrik düşüncələridir. Türk dünyasına qəlbində böyük bir məhəbbət gəzdirən şair türk xalqları arasında hər bir sahədə mədəni əlaqələrin qurulmasını, genişlənməsini bu sahədəki uzaqgörən fikir və təklifləri ilə hər zaman türk dünyasına, türk gəncliyinə var gücü ilə səslənmişdi. Yazdığı əsərlərə görə, 1962-ci ildə gördüyü həqiqətləri yazıya aldığı “Gülüstan poeması”na görə universitetdən uzaqlaşdırılması, iki il təqib olunması, bu illərin sıxıntıları şairi daha həssaslaşdırdı. B.Vahabzadə bu cür basqıların əslində tək Azərbaycanda baş vermədiyini, ancaq bu basqıda bir həqiqəti türk xalqlarının daha çox təzyiqa məruz qaldıqlarını böyük kədər hissi ilə xatırlayırdı. B.Vahabzadə Türkiyəyə olan yaxınlığımızın və dilimizin ortaqlıq olmasından dolayı Azərbaycan xalqının daha çox basqılara məruz qaldığını da etiraf edirdi. Şair 60-a yaxın şeirinin o zaman senzurdan keçmədiyini, yalnız Sovetlər birliyi dağıldıqdan sonra bu şeirləri “Nağıl həyat” adlı əsərində “Sandıqdan səslər” başlığı ilə

nəşr etdirdiyini söyləyir.” (2, 212). Bəxtiyar Vahabzadə Türkiyə Türk dünyasının önündəki Çolpan Yıldızı kimidir. Bütün Türklər ona baxaraq önünü, yönünü, bulur. Bu üzdən gözümlər kimi qorunması gərəkən bir varlıqdır”. Bu, bəlkə də, şairin xoşbəxtliyi idi ki, Türk ədəbiyyatında Azərbaycan ədəbiyyatının nümayəndələri içərisində xüsusilə, M.Araz, X.R. Ulutürk kimi tanınan və böyük sevgi ilə qarşılanan şairlərdən biri Bəxtiyar Vahabzadə idi. “Onun şeirlərində özünə xas dərin fikir və düşüncə ilə qarşılaşırıq. Şair həyatı, müşahidələrini, duyğularını və fikirlərini şeirin əsrarəngiz dilinə çevirməyi bacarır. Başqaları üçün bəlkə də şeir mövzusu olmayan mövzular, görüşlər, fikirlər onun şair nəfəsi ilə şeirə çevrilə bilər. Bir sözlə o şeirdə düşünən sənətkardır.... Bu qüdrətli Azərbaycan şairi türk oxucusu üçün də əzizdir. O Türkiyədə də sevilir, oxunur”. (2, 2-3).

Nəticə

Göründüyü kimi, Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı üçün coğrafi həddlər yoxdur. O, müxtəlif millətlərə mənsub olan oxucuların, Bəxtiyarsevərlərin sevgisini, məhəbbətini qazanmışdır.

1995-ci ildə “Türk ədəbiyyatı Vakfı Yayınları”nda şairin müxtəlif illərdə yazdığı şeirlər özü tərəfindən seçilərək kitabda 5 fəsil halında toplanır. Bu kitabda çap olunan şeirlər Beşaret İsmail tərəfindən Türkiyə türkcəsinə tərcümə edilir Beşaret İsmail tərcümə zamanı Azərbaycan dilinin özəlliklərini qoruyub saxlamışdır. Kitabda əsasən “Sandıqdan səslər” bölməsində yer alan şeirləri əsasən Sovetlər birliyi zamanında yazılmış, günün tələblərinə görə çap olunmayan şeirlərdir. Bəxtiyar Vahabzadənin bu şeirlər kitabı türk ədəbiyyatına ən gözəl töhvə kimi daxil olmuş qardaş türk xalqının böyük sevgisini qazanmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Akpınar Ali Yavuz. Azeri Edebiyyatına bir baxış, Türk ədəbiyyatı dərgisi, Ocak, 1984, say 123, s. 170.
2. Akpınar. Ali Yavuz XX əsrin əvvəllərindəki Azərbaycan ədəbiyyatına ümumi bir baxış. Türk ədəbiyyatı dərgisi, Ocak 1984, say123, s.169
3. İsmail Qasprinski. Türk yurducularına, Türk Yurdu, Temmuz 1988, cilt 9, səh53.
4. Karaman Erdal. B. Vahabzadə ilə bir görüşmə, Türk dünyasının Bəxtiyarı məqalələr toplusu, II hissə, 2002, s 212.
5. Mehmet Kaplan Pırlanta kibi bir şiir, Türk Edebiyyatı dərgisi, Ocak, 1984, say123, s165.
6. Şahtaxlı.M.A. Taleyi və sənəti, Bakı: Nurlan, 2008, s. 231
7. Vahapzade B. Biz niyə özümüz olmaq istəmirik?, Tarih dərgisi, Ocak, 2001, say 169, s. 128.
8. Vahapzade B. Türkiyə bizə uzaq duruyor, Haber qəzeti, 26 Nisan, 1993, səh. 5.
9. Vahabzadə B. “Şeirlər” kitabına yazılan ön sözdən. Türkiyə, Ötügən, 1979.
10. Vahabzadə B. Qürub düşüncələri, Türk ədəbiyyatı vakfı, 1995.

Gunesh Guliyeva

History of Azerbaijan-Turkey literary relations of B.Vahabzadeh and Turkish literature

Events in the course of history, with the collapse of the existing Soviet Union since 1990, have shown literary influences, especially between the literature of Turkey and Azerbaijan, as well as other Turkic nations. Speaking about the literature of the fraternal Turkic peoples, M.Kaplan said that only Ali Yavuz Akpinar, "Kardesh Edebiyyatlar" magazine and Kabakli's "Edebiyyat" magazine, which were very few in this work, were expanding their attention to the literature of the fraternal Turkic peoples. Prof. Ahmet Bijan notes that B.Vahabzadeh's poems have been known in Turkish literature since 1979 and for the first time his article "What does the wind get from the rock?" attracted the attention of the Turkish people. From this acquaintance a great love and interest arises in the personality of the poet, his poems and literary meetings. Prominent personalities, writers and poets are more interested in the work of B.Vahabzadeh and wonderful thoughts are expressed about the poet's meetings. Demonstration and reflection of the idea, culture, level of literature in the influence and relations, the possibility and ability to use the richness of world literature. This issue is of great importance. It is clear that as a result of interaction and relations, the positive experience of this or that national literature becomes an achievement of the peoples of the world.

***Key words:** Turkey, Azerbaijan, literary relations, history of literary relations, B.Vahabzadeh and Turkish-Azerbaijani literary relations. The role of B.Vahabzadeh.*

Гюнеш Гулиева

История азербайджано-турецких литературных отношений Б.Вахабаде и турецкая литература

Исторические события после распада Советского Союза с 1990 года литературные влияния проявились, особенно между литературой Турции и Азербайджана, а также между другими тюркскими народами. Говоря о литературе братских тюркских народов, М. Каплан сказал, что только Али Явуз Акпинар, журнал «Кардеш Эдебийятлар» и журнал Кабаклы «Эдебийят», которых очень мало в этом произведении, расширяют свое внимание к литературе братского народа. Тюркские народы. Проф. Ахмет Бицан Эрджиласун отмечает, что Бахтияр Вахабаде и его стихи известны в турецкой литературе с 1979 года. Впервые была опубликована статья Б. Вахабаде «Что ветер берет из скалы?». От этого знакомства возникает большая любовь и интерес к личности поэта, его стихам и литературным встречам. Известные личности, писатели и поэты больше интересуются творчеством Б. Вахабаде, высказываются прекрасные мысли о встречах поэта. Демонстрирует и отражает идею, культуру, уровень влияния и отношения литературы, возможность и умение использовать богатство мировой литературы. Этот вопрос имеет большое значение.

***Ключевые слова:** Турция, Азербайджан, литературные отношения, история литературных отношений, Б.Вахабаде и турецко-азербайджанские литературные отношения. Роль Б.Вахабаде.*

Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Nizaməddin Şəmsizadə tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.